

скаутськими організаціями різних держав, а також для тих, хто займається навчанням дорослих у цих організаціях. Зазначено, що скаутинг досягає своєї виховної мети, якщо він є: “1. Рухом для молодих людей, у великій мірі орієнтованим на підліткову вікову групу; 2. Рухом молодих людей, який підтримується дорослими; 3. Рухом, відкритим для всіх; 4. Добровільним рухом; 5. Неполітичним рухом; 6. Незалежним рухом; 7. Рухом, який доповнює інші форми виховання; 8. Рухом, необхідним для молодих людей” [4: 7-9]. У книзі розглянуто фізичну, інтелектуальну, емоційну, соціальну та духовну складову виховання особистості.

Таким чином, проаналізувавши скаутські підручники, посібники, бачимо, що їх розвиток відбувався у контексті європейської освіти. Скаутські підручники, посібники базуються на дидактичних та психологічних основах побудови з урахуванням досвіду минулого, а також сучасних тенденцій побудови навчальних підручників, посібників. Завдання у них побудовані таким чином, що передбачають формування уміння вчитися, розвиток творчих здібностей. Дидактично обґрунтоване структурування навчального матеріалу та зв'язок ілюстративного матеріалу з текстом посібників. Відбувається процес формування мислення дітей. Скаутські підручники, посібники можуть бути використані при вивченні відповідних тем у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи як допоміжна література. Це буде сприяти підвищенню якості навчально-виховного процесу.

Перспективними напрямками досліджень визначаємо: аналіз та подальші дослідження науково-теоретичних основ побудови скаутських підручників, посібників, визначення показників їх якості, розробка критеріїв відбору навчального матеріалу у підручники, посібники для скаутингу, аналіз відповідності їх скаутській програмі, визначення рівня доступності для дітей як підручників, посібників у цілому, так і його окремих компонентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарь Л.А Скаутинг: Книга для скаута. – Женева, 1993. – 176 с.
2. Бондарь Л.А. Что есть скаутинг. Книга для скаутского лидера. – Женева, 1992. – 108 с.
3. Бейден-Пауел Р. Скаутинг для хлопців: підручник вишколу добрих громадян через життя серед природи / Переклад з англ. Є.Кульчицького. – Мюнхен: “Молоде життя”, 1950. – 307 с.
4. Скаутинг: Воспитательная система. – Ялта-Гурзуф, 1999. – 73 с.
5. Baden-Powell R. Aids to Scoutmastership: A Handbook for Scoutmasters on Theory of Scout Training. – Stevens Publishing, 1992. – 127 p.
6. Hansen Walter. Das große Pfadfinderbuch. – Wien: Ueberreuter, 1979. – 189 s.
7. Lion Alexander. Das Pfadfinderbuch. Nach General Baden-Powells Scouting for Boys unter Mitwirkung von Offizieren und Schulmännern. – München, 1911. – 257 s.

УДК 371.14

Н.О. Матвєєва

ДІЯЛЬНІСТЬ РАЙОННИХ ВІДДІЛІВ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НА ШЛЯХУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ (1945-1990 рр.)

У статті розкрито специфіку соціально-педагогічних умов кожного періодів та їх вплив на ефективність діяльності методичних структурних підрозділів райвно. Центром методичної роботи з вчителями району були педагогічні кабінети, котрі функціонували в Україні до 1956 року. В наступні роки діяльність райвно здійснювалась переважно на державно-суспільних основах. Історико-педагогічний характер нашого дослідження дозволяє визначити перспективи розвитку, місце і роль районних відділів освіти у громадянському вихованні педагогічних кадрів.

As a result the specificity of social and pedagogical conditions of every period and their influence on activities efficacy of methodological structural subdivisions of district departments of

education has been revealed. The rational division into periods in the activities of district departments for skill improvement of pedagogical training specialists on the basis of objective factors, analysis of influence it is defined and grounded on; the social, dynamic, continuous, systematic character of skill improvement of civic education specialists is defined too.

На сучасному етапі розвитку нашої держави актуальними залишаються проблеми громадянського виховання учнівської молоді, які вимагають вироблення нових стратегій, нового змісту освіти й національного виховання громадянина України. Про це свідчать ряд документів, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства” (15.09.1999р.); “Концепція громадянського виховання”, схвалена Президією АПН (19.04.2000р.); “Концепція громадянської освіти в Україні”.

Сучасний педагогічний процес вимагає принципової зміни ролі вчителя як носія демократичних цінностей в багатогранному житті школи. Щоб успішно здійснювати складну і благородну виховну місію формування особистості національно свідомого громадянина України, педагог повинен володіти глибокими знаннями з теоретичних основ громадянського виховання та психології виховного впливу і досконало оперувати ними. Реалізація завдань підготовки педагога до організаційно-виховної діяльності потребує об’єктивного аналізу нагромадженого досвіду післядипломної освіти як важливого чинника підвищення рівня компетентності педагогічних кадрів на сучасному етапі. Варто зауважити, що проблеми громадянського виховання були пріоритетними в освітній політиці держави в досліджуваній нами період.

Актуальність та необхідність здійснення даного дослідження зумовлена потребою розвитку педагогічної науки, аналізу негативних тенденцій у базовій та післядипломній освіті і визначення на цій основі шляхів її удосконалення.

Аналіз архівних матеріалів, нормативних документів та наукової літератури накреслює **мету дослідження**, яка полягає в тому, щоб виявити найбільш ефективні форми роботи з педагогічними кадрами з боку районних відділів народної освіти на шляху ідеологічного виховання та визначити програмні орієнтири, цілі і завдання у забезпеченні реформування і розвитку їх в сучасних умовах.

Нині в теорії і практиці післядипломної освіти накопичений чималий досвід. Наприкінці 1940 – початку 1950 років почала розроблятися теорія основної діяльності структурних підрозділів районних відділів народної освіти (О.М.Волковський, П.В.Зімін, М.І.Кондаков, М.П.Малишев). Досвід їх роботи висвітлювався переважно працівниками органів народної освіти та інститутів удосконалення вчителів, а саме О.П.Горнатеко, М.С.Данилевським, П.Г.Дудник, І.Ф.Строй. У 1970-х роках чільне місце займає теорія соціального управління (В.Г.Афанасьєв, А.І.Берг, В.М.Глушков, М.П.Федоренко). Питання теорії управління освітою піднімали В.І.Бондар, Є.С.Березняк, Д.І.Румянцева, Л.І.Даниленко, В.Ф.Паламарчук, В.І.Маслов, В.С.Пікельна та інші. Початок 1980-х років знаменує собою дослідження проблеми системи інспектування (Ю.В.Васильєв, В.П.Давидов, Ю.А.Конаржевський, П.В.Худомінський, Т.І.Шамова). У цьому ж, 1981 році вийшла книга Є.С.Березняка “Важлива ланка управління школою”, З.С.Нечипорук “Інспектування середньої школи”, а в 1990 році – Д.І.Дейкуна і П.І.Дроб’язка “Організація праці інспектора-методиста шкіл”. Питання практичного досвіду роботи районних відділів народної освіти піднімались у працях М.Я.Корніяки, А.М.Міненка та інших.

Після звільнення України від німецької навали одним із першочергових завдань стало подолання гострої нестачі вчительських кадрів. Управління шкіл НКО УРСР та Український науково-дослідний інститут педагогіки опублікували матеріали про організацію навчально-виховної роботи у школі. Головним завданням органів народної освіти було: підвищення якості навчально-виховної роботи, підготовка молоді до праці та оборони, виховання в учнів любові до Батьківщини та патріотизму. У даний період методична робота з вчителями була

спрямована на виконання таких завдань як: систематичне підвищення ідейно-політичного рівня педагогів; удосконалення методичної підготовки вчителя щодо організації та проведення навчально-виховної роботи; вивчення та пропаганда передового педагогічного досвіду; систематичне ознайомлення з новинками педагогічної, методичної, дитячої, художньої, науково-популярної літератури; прищеплення вчителю навичок самостійної роботи в теорії та експериментально-дослідницьких питаннях тощо.

Зміст організаційної роботи райвно на даному етапі був підпорядкований добору педагогічних кадрів і перевірці стану виконання директив державних органів управління щодо організації заочного навчання вчителів, які ще не мали відповідної освіти; посилення систематичного контролю за роботою шкіл; висвітлення роботи шкіл у пресі; систематичне підвищення ідейно-політичного рівня, наукової та методичної кваліфікації вчителів [1: 8].

Персональна відповідальність за стан заочного навчання вчителів покладалась на завідувачів обласними відділами народної освіти та Народного Комісара освіти Української РСР. Радою наркому УРСР було прийнято рішення організувати в десяти областях чотиримісячні курси підготовки вчителів початкових класів на 2100 вчителів, одномісячні курси перепідготовки завідуючих шкіл на 3700 чоловік, директорів неповних середніх шкіл – 2510 вчителів, директорів середніх шкіл на 670 чоловік, що базувалось на підставі Постанови Ради Народних Комісарів від 11 березня 1944 року “Про поновлення у УРСР системи заочної педагогічної освіти та про заходи по зміцненню її” та Постанові Ради Міністрів від 29 квітня 1946 року “Про заочну підготовку спеціалістів” [3: 8].

На початку навчального року на базі районних відділів проводились семінари, на яких педагоги ознайолювались з навчальними планами і програмами. Кожному слухачеві надсилались списки рекомендованої літератури, програми та поради як працювати над підвищенням ідейно-політичного та фахового рівня.

Ставилось завдання щодо ліквідації шкідливої практики невтручання районних (міських) відділів народної освіти до справи самостійного підвищення кваліфікації вчителів; встановлення постійного контролю та надання допомоги вчителям і працівникам, постійно проводячи семінари та бесіди, перевіряючи їх роботу по суті; узагальнення й поширення досвіду роботи шкіл, районних педагогічних кабінетів у справі піднесення ідейного рівня та ділової кваліфікації вчителів [6: 6].

З роками назріла необхідність створення єдиної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. З даною метою було розроблено Міністерством Освіти “Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти Української РСР”. У першому розділі цього документу висвітлювалися загальні положення, а саме: мета, зміст, керівництво та контроль за підвищенням кваліфікації вчителів шкіл. Механізм практичної реалізації єдиної системи підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів закладався в наказах обласних відділів народної освіти, рішеннях виконкомів обласних Рад депутатів трудящих. З метою надання допомоги райвно в успішному виконанні постанов уряду, наказів Міністерства освіти Української РСР, було створено Раду з народної освіти при райвно як дорадчий орган. Впровадження та розвиток єдиної системи підвищення кваліфікації на практиці здійснювали працівники районних відділів, зокрема інспектори та методисти [2: 51].

Виходячи з цього, можемо визначити функції районних відділів народної освіти у даний період: аналіз роботи установ народної освіти, визначення завдань на наступний рік; реалізація заходів щодо здійснення закону про обов'язкове навчання; контроль за керівництвом навчально-виховною роботою шкіл; участь в організації позашкільної роботи; допомога в організації роботи педагогів з батьками тощо.

Пріоритетними функціями районних відділів були: організація та контроль за станом добору та розстановки педагогічних кадрів. Підвищення ідейно-політичного та методичного рівня вчителів початкової школи входило в обов'язки всіх структурних підрозділів районних відділів народної освіти. Основними формами інспектування діяльності школи були фронтальна, вибіркова і тематична. У центрі уваги інспектора була діяльність керівників

шкіл та вчителів. Інспектор школи підпорядковувався завідувачеві районного(міського) ВНО, працював за затвердженим планом і відповідав за стан роботи прикріплених до нього шкіл. Усі права та обов'язки інспектора школи були окреслені в другому розділі "Положення про інспекторів шкіл УРСР", яке було затверджено Постановою №1897 Ради народних комісарів Української РСР від 30.11.1945 року та діяло аж до 1972 року [4: 25].

Перевірка стану навчально-виховної роботи кожної школи району здійснювалась інспектором не менше одного разу на рік. Необхідно зазначити, що вважалося педагогічно доцільною і тематична перевірка роботи шкіл з окремих актуальних питань навчально-виховного процесу, зокрема стан викладання навчальних предметів; рівень знань, умінь та навичок учнів; виконання всеобучу; методична робота в школі; позакласна робота.

При перевірці інспектором районного відділу народної освіти стану керівництва методичною роботою в школах з боку директора (завідувача) зверталась увага:

- 1) як директор здійснював методичне керівництво відвідуючи уроки кожного вчителя та обговорюючи позитивні сторони і недоліки; перевірка плану уроку, плану-щоденника виховної роботи класного керівника; розбору уроків та аналізу постановки навчально-виховної роботи вчителів на засіданнях педагогічних рад, предметних комісій і класних методичних об'єднань; індивідуальні бесіди з вчителями; обговорення змісту позашкільних заходів; затвердження планів роботи методичних об'єднань, предметних комісій, педагогічного кабінету;
- 2) як завідувач школи організував і координував всю методичну роботу, а саме:
  - встановлення постійних днів засідань класних методичних об'єднань, предметних комісій;
  - забезпечення індивідуальної допомоги молодим вчителям;
  - спрямування методичної роботи вчителів на розв'язання найважливіших питань школи;
  - залучення вчителів до виконання індивідуальних методичних завдань;
  - надання допомоги вчителям у підготовці до виступів на куцшових методичних об'єднаннях і на районних зборах вчителів про досвід їх роботи;
  - забезпечення обміну досвідом кращих вчителів;
  - ознайомлення з кращим досвідом навчально-виховної роботи вчителів, висвітлення його у звітах про методичну роботу;
  - контроль за роботою голів класних об'єднань і предметних комісій, діяльністю педагогічного кабінету школи;
  - звітність на педраді про методичну роботу;
  - облік роботи вчителів у справі підвищення їх кваліфікації.

Інспектори перевіряли ефективність роботи голів методичних об'єднань і предметних комісій (плани роботи, регулярне проведення методичних об'єднань; звіти про методичну роботу директора; надання допомоги вчителям при проведенні відкритих уроків; висвітлення в пресі досвіду роботи класного методичного об'єднання і предметних комісій; надання допомоги завідувачеві шкільного педагогічного кабінету з накопичення матеріалів для кабінету). В процесі вивчення та аналізу кадрового складу вчителів і стану методичної роботи зверталась увага на питання підвищення фахової кваліфікації, яке включало в себе організацію самоосвіти, підвищення ідейно-політичної і педагогічної підготовки, участь у роботі методичних об'єднань, предметних комісій, конференцій тощо. Шкільна документація перевірялась інспекторами відповідно до нормативних вимог і передбачала перевірку паспорта школи, річного плану роботи школи, особових справ вчителів, протоколів засідань педагогічної ради, книги наказів, розкладу занять, правил внутрішнього розпорядку, класних журналів, фінансових звітів тощо.

Вже у 1960-х роках активізувалась і стала більш цілеспрямованою робота шкільних педагогічних рад, міжшкільних і районних методоб'єднань та предметних комісій. У ряді областей набирали поширення школи передового досвіду, які популяризували методи і форми навчально-виховної роботи передових вчителів, керівників шкіл, кращих

педагогічних колективів. Кращі вчителі, так звані майстри педагогічної праці, давали для вчителів району відкриті уроки, проводили бесіди та консультації, розповідали про досвід своєї роботи. Обласні, міські (районні) відділи народної освіти, інститути удосконалення вчителів проводили роботу по запровадженню в навчальний процес нових навчальних планів і програм по удосконаленню методів викладання, узагальнення досвіду роботи шкіл в нових умовах. Відповідно до постанови “Про стан і заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР” все ширшого розмаху набирали такі колективні форми науково-методичної роботи як виїзні сесії і засідання вчителів, вчені ради науково-дослідних інститутів з педагогіки та психології, кафедр педагогічних інститутів разом з обласними інститутами удосконалення кваліфікації вчителів, що проводились в школах. Значну допомогу школам в організації навчально-виховної роботи за новими навчальними планами і програмами надавали методичні листи управління шкіл МО і науково-методичні журнали, а також збірники і методичні роботи, видані “Радянською школою”, обласними інститутами удосконалення кваліфікації вчителів, де узагальнювався досвід перебудови роботи шкіл [5, арк.18].

22 травня 1950 року Міністерством освіти УРСР було видано наказ №508 “Про роботу шкільних інспекторів районних, міських, обласних відділів народної освіти та Міністерства освіти Української РСР”. Наказ вміщує матеріали перевірки стану виконання наказів та директив Міністерства освіти з питання контролю районними відділами народної освіти за роботою шкіл. Підсумовуючи роботу районних відділів освіти, було виявлено ряд недоліків у методичній роботі шкіл: недостатня увага приділялась піднесенню загально педагогічному і культурному рівню учителів; методична робота часто проводилась у відриві від навчально-виховної роботи в школі; рідко практикувалось обговорення наукової літератури; в школах не організовувалась та не контролювалась індивідуальна робота вчителів з підвищення ідейно-теоретичного рівня і методичної майстерності за фахом тощо.

Що стосувалось контролюючої діяльності районних відділів, то було накреслено ряд завдань щодо поліпшення методичної роботи, а саме: включити вивчення постанов уряду про школу; змагання за високий рівень знань; наблизити зміст методичної роботи до конкретних завдань педагогічного колективу школи; узагальнення й впровадження передового педагогічного досвіду; поліпшення роботи з керівниками шкіл, відділів освіти; забезпечення науково-методичною літературою тощо.

Перед завідуючим районними відділами народної освіти ставились завдання: поліпшення контролю методичної роботи в школах району; підвищення вимогливості керівників шкіл; забезпечення ефективності роботи з керівниками шкіл; досягнення ефективної самостійної роботи вчителів над піднесенням свого фахового і методичного рівня.

Як свідчить історичний досвід, подальший розвиток освіти можливий лише через демократизацію управління освітою. Важливим джерелом розробки цілісної системи управління освітою в Україні в цілому та системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів зокрема є діалектичний підхід до конструктивно-критичного вивчення досвіду роботи районних відділів народної освіти та історіографії проблеми. Беручи до уваги удосконалення та урізноманітнення форм і методів інспектування (індивідуальні та групові бесіди, спостереження уроків, вивчення шкільної документації, участь у роботі методоб'єднань, засіданні педагогічної ради тощо), можемо виявити все те позитивне у громадянському вихованні, що виправдало себе, а також враховувати у процесі розбудови національної освіти в нашій державі.

Дослідження виявили, що методична робота являє собою багатогранний і творчий процес, який складається з комплексу цілеспрямованої і систематичної діяльності (індивідуальної, групової, колективної) педагогів щодо підвищення свого наукового та загальнокультурного рівня. Наше дослідження показало, що протягом 1945–1990 років у роботі районних(міських) відділів народної освіти було чимало і позитивного, і негативного. У 1945–1960 рр. діяла система ідеологічної підготовки. Кожен педагог був об'єктом впливу

розгалуженої системи політичної просвіти, мета якої полягала у підготовці відданих виконавців волі партії. Сьогодні ж, не стоїть завдання відродити систему політичної просвіти. Мета громадянського виховання полягає у створенні реальних можливостей для вільного раціонального вибору кожним громадянином політичної позиції, соціальної системи та свого місця у ній. Громадянське виховання сьогодні вважаємо справою всього громадянського суспільства і справою кожного з нас. Методична робота з вчителями спрямована на виховання морально довершеної людини, педагога, який не тільки усвідомлює значення моральних цінностей, а й активно утверджує їх в повсякденному житті, у ставленні до людей, до самого себе. Отримані нами результати дослідження допоможуть виявити основні тенденції й особливості розвитку ідеологічного виховання, виділити перспективні напрями розвитку громадянського виховання, розробити концептуальні засади розвитку всієї системи громадянської освіти педагогічних кадрів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудник П.Т. Школи УРСР у четвертій сталінській п'ятирічці // Радянська школа. – 1946. – № 5. – С. 8-13.
2. За перепідготовку вчителя відповідає райвно // Нар.образование. – 1949. – № 5. – С. 51.
3. Про міжсесійну роботу з учителями-заочниками: Наказ МО УРСР №489 від 26.03.1948 р. // Збірник наказів та розпоряджень МО УРСР. – 1948. – № 9. – С. 8-13.
4. Про інспекторів шкіл: Постанова Ради Народних комісарів УРСР №916 від 19.06.1945 р. // Збірник наказів та розпоряджень МО УРСР. – 1947. – № 12. – С. 25-26.
5. Про організацію методичної роботи в школах, районах, областях відповідно до Закону про народну освіту: Постанова Колегії МО УРСР №480 від 16.07.1960 р. – Івано-Франківський державний архів. – Ф. Р-3. – Оп. 2. – Сп. 493. – Арк. 18-26.
6. Про підсумки заочного навчання вчителів шкіл УРСР за 1949/50 н.р.: Наказ №1086 від 20.11.1950р.// Збірник наказів та розпоряджень МО УРСР. – 1950. – №22. – С. 6-8.
7. Річні звіти про роботу методичного кабінету 1960/61р. – Івано-Франківський державний архів. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Сп. 84. – Арк. 30.

УДК 37.0

М.Є. М'ясковський

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ АВСТРІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТ. НА РОЗВИТОК ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

У статті розглянуто питання впливу педагогічної науки Австрії кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття на розвиток освіти європейських держав. Розглянуто значення концептуальних реформаторських ідей австрійського педагога Й. І. фон Фельбігера, проаналізовано окремі аспекти поширення його освітніх реформ на слов'янські території Австрійської монархії та Росії.

The article is dedicated to the issue of the influence of the pedagogy of Austria in late ХVІІІ s and early ХІХ s on the development of education in European countries. Besides, the article reveals the importance of the conceptual reformative ideas of the Austrian pedagogue Y.I. von Felbiger. Moreover, the article analyzes some aspects of the expanse of his educational reforms on the Slavic territories belonging to Austrian Monarchy and Russia.

Австрія, будучи державою високої європейської культури, маючи великий історичний досвід у галузі освіти, в тому числі щодо підготовки вчителів, давно становить вагомий інтерес українських дослідників.

У сімдесяті роки ХVІІІ ст. австрійська монархія протягом доволі нетривалого часу на тлі основоположної реорганізації досягла значущого покращення в освітній сфері. І головна заслуга в цьому, безперечно, Й. І. фон Фельбігера, який не лише задекларував так звані